

ASPECTE ALE COLINDATULUI ÎN MOLDOVA
DE
LUCIA CIREŞ

Cercetarea colindatului la sărbătorile de iarnă, în Moldova, s-a impus, în primul rînd, datorită contradicției ce se constată din confruntarea opiniei curente că în această arie nu există colindă propriu-zisă cu faptele folclorice cunoscute și nemijlocit. Oportunitatea acestei investigații s-a confirmat și prin apariția studiului *Colindatul în Transilvania*, al lui Ovidiu Bîrlea¹, care a constituit, totodată, și un îndreptar metodologic. „Descrierea sintetică a obiceiului — serie O. Bîrlea — întâmpină încă mari dificultăți bibliografice care izvorăsc din puținătatea datelor“ (p. 247). Pornind de la această constatare, valabilă cu atât mai mult pentru Moldova ca și informațiile bibliografice sănt mai precare decât pentru Transilvania, precum și de la observația că „virtual, fiecare localitate poate să prezinte aspecte noi, diferite de cele din punctele învecinate, ceeaodată chiar inedite“ (p. 252), lucrarea prezentă se intemeiază, în cea mai mare parte, pe materiale de arhivă inedite sau insuficient puse în valoare.

Principalele fonduri documentare utilizate, pe lîngă cele mai des citate — răspunsurile la Chestionarele lui B. P. Hasdeu și N. Densușianu, Arhiva Institutului de cercetări etnologice și dialectologice din București (AICED), Arhiva de folclor din Cluj (AFC) — sănt: Arhiva Seminarului de folclor de la Universitatea din Iași (ASF) și Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei de la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași (AFMB).

Aria de cercetat — Moldova — a fost stabilită având în vedere, pe de o parte, condiția sa de provincie istorică, din care a rezultat un profil socio-cultural propriu, și, pe de altă parte, faptul că atunci când se contestă existența colindei, aria este numită tot Moldova. Începută concomitent cu înființarea, în 1969, a *Arhivei de folclor a Moldovei și Bucovinei*, pentru care s-au efectuat și continuă să se efectueze intense cercetări în județele Bacău, Botoșani, Galați, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui și Vrancea, lucrarea a fost concepută și ea o modalitate de valorificare parțială a materialului cules din aria respectivă.

Textele și informațiile privind colindatul, existente în *Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei*, provin din trei categorii de anhänge:

¹ În „Anuarul Muzeului Etnografic a Transilvaniei“ pe anii 1965—1967, Cluj, 1969, p. 247—304.

I. Ancheta indirectă, efectuată pe baza *Chestionarului general folcloric și etnografic*, redactat în 1970 de I. H. Ciubotaru și difuzat în toate comunele din Moldova, care cuprinde peste 66 de întrebări referitoare la obiceiurile de iarnă. Deși chestionarul urmărea o prospectivitate în întreaga cultură populară a acestei provincii, numărul mare al întrebărilor privind colindatul a permis conturarea unei prime imagini a realității, din răspunsurile primite din 580 de sate. Acest material a fost folosit cu mare prudență și, în cele mai multe cazuri, ancheta indirectă a fost dublată de o verificare prin anchetă directă.

II. Anchete directe, efectuate de către cercetători, anchete ample, tot cu caracter general, în care s-a urmărit obiceiul colindatului pe baza aceluiași chestionar. S-au făcut, în aceste cca 170 de anchete, înregistrări de colinde și de informații suplimentare pentru o mai bună cunoaștere a contextului de desfășurare a obiceiului.

III. Anchete speciale, desfășurate de noi în peste 80 de localități cu un chestionar special. Au fost folosite cu precădere chestionarul elaborat de Romulus Vuia², chestionarul pentru *Atlasul etnografic al României* și chestionarul special (despre colindat) alcătuit de V. Adăscăliței³. Întrebările din chestionar vizează absolut toate manifestările din ciclul sărbătorilor de la 24 decembrie pînă la 8 ianuarie, respectiv de la Crăciun pînă la Sfîntul Ioan, în sincretismul lor (texte literare, muzicale, manifestări coregrafice și teatrale).

Semnificația faptelor, în majoritate de origine ritualică, nu poate fi descifrată decit consemnând tot ansamblul de credințe și practici magice prilejuite de trecerea de la un an la altul. Din această cauză, chestionarul cuprinde și întrebări ce depășesc cadrul limitat al obiceiului.

S-a avut în vedere, de asemenea, în alcătuirea chestionarului și, mai ales, în discuțiile cu informatorii, punctarea dependenței obiceiului de cadrul social, de structura de neam a satului, componente esențiale pentru structură și dinamica faptelor de folclor. S-a urmărit funcționalitatea categoriei folclorice, așa cum este înțeleasă de colectivitate: în ce măsură persistă funcția străveche magico-ritualică și în ce măsură s-a produs mutația acesteia în funcția urare, de felicitare sau de spectacol.

Practic, pe lîngă cele 80 de întrebări ale chestionarului special, au mai fost adresate, de fiecare dată, întrebări în plus, sugerate, de regulă, de cursul anchetei.

Atât anchetele directe generale cât și cele speciale au fost precedate de consultarea bibliografiei existente cu privire la punctul sau aria cercetată și a rezultatelor provenite din ancheta indirectă. Astfel, anchetele în satele Berezeni, Iivești, Pogonești și Polocin, din județul Vaslui, au fost întreprinse în urma semnalărilor primite prin ancheta indirectă, iar cercetările speciale în Cudalbi, județul Galați, sau Obilești (azi Bordeasca Veche, com. Tătaranu) din județul Vrancea, pentru confruntarea repertoriului prezent cu textele

² *Chestionar și îndrumări privitoare la culegerea obiceiurilor de Crăciun și Anul nou*, în „Culegătorul”, Cluj, I, 1933, p. 8–19.

³ În Arhiva Seminarului de folclor de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași se află răspunsurile la acest Chestionar primite din peste 500 de localități din Moldova.

publicate de N. Păsculescu⁴ și Ion Diaconu⁵. Din cele patru colinde laice publicate de N. Păsculescu din Cudalbi, am putut culege în anul 1977 doar una singură, *Pe drumul cel mare*, într-o formă prescurtată, de la un informator de 68 de ani. Având în vedere că și informatorul Istrate D. Grigore (MuKirliyu), de 63 de ani, mărturisește că cea mai frecventă colindă a fost și este *Supl aripa cerului* („aista-i šel maj veł lerói [n.n. colindă], di cind am diškis ieğ o ki, se cîntă la fiecare casă, tot satu huje“), neconsemnată de N. Păsculescu, se poate pune sub semnul incertitudinii proveniența, din localitatea respectivă, a celor-lalte trei texte din colecție. Este puțin probabil ca repertoriul să fi suferit asemenea modificare în numai 67 de ani, cădă vreme în Obilești, repertoriul consemnat de Ion Diaconu, cu aproximativ 45 de ani în urmă, se păstrează aproape intact.

În prelucrarea datelor privind obiceiul nu se va recurge la alcătuirea unei tipologii, cu indicarea tuturor atestărilor pentru un fapt, întrucât volumul de informații este foarte mare și s-ar ajunge la liste interminabile de localități pentru fapte nu totdeauna semnificative. Excepție vor face aspectele care prezintă un interes special în contextul mai larg al obiceiului pe întreg spațiul românesc. Deoarece în forma de organizare a cetelor de colindători se reflectă diferite stadii de evoluție a obiceiului, numeroasele mișcări de populație și interferențele cu obiceiurile altor naționalități, am stâruit asupra lor, citind mai multe localități, pentru a se putea configura și o repartiție geografică a fenomenelor. De asemenea, data la care se colindă în Moldova constituie un însemnat indiciu pentru distingerea unui specific moldovenesc și pentru delimitarea unor microzone sau enclave cu particularități proprii. Așadar și acest aspect va fi urmărit cu o atenție sporită, recurgîndu-se la cartografierea unor răspunsuri. Prezentarea obiceiului presupune citarea multor fapte concrete cu valoare întrinsecă, fără de care comentariul nu ar avea suportul documentar necesar. Caracterul inherent descriptiv al acestui capitol, căre va fi integrat într-un studiu monografic, nu a putut fi evitat, deși pentru unele categorii de fapte s-au anticipat sumare analize sau concluzii.

Termenii cei mai răspîndiți cu care se denumește obiceiul, dar și specia, în Moldova, sunt *colindă* (în nord) și *colind* (în sud). O singură dată a fost atestată varianta *colindră*, la ursarii din Mironceașa, jud. Iași, formă pe care și O. Bîrlea o consideră „o excepție“, întîlnită doar la Săliștea Sibiului și Buia Sibiului⁶. Alți termeni provin din textele sau refrenele colindelor: *alerói* (Corni, Corod, jud. Galați), *alirói* (Smulți, jud. Galați), *florile dalbe*⁷ (Copălău, jud. Botoșani, Smulți, jud. Galați), *leroi d'gánni* (Zaharești, jud. Suceava), *bojăjít* (Cotu, com. Copălău, jud. Botoșani), probabil de la referenul ucrainean „*Hoł dai bóje*“, și *hojránu* (Corni, jud. Botoșani), probabil de la primul vers al unei colinde ucrainene: „*Hoł, rano, rano*“. La Corni: „Flăcăii care organi-

⁴ Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească adunată de...*, București, Socec 1910.

⁵ Ion Diaconu, *Folklor din Rîmniciul-Sărăt*, Tip. Cultura, vol. I-II, 1933-1934, vol. III, 1948.

⁶ Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 275.

⁷ Expresia a cînta *florile dalbe* a dobîndit și sensul de „a duce cu vorba, a minți“, ca în exemplul: „Numai că să fie așa. Ferească-te săfîntul să-mi cîntă tu mie, numai *florile dalbe*“ (Dumitru Furtună, *Izvodiri din bătrîni*, ed. îngr. și pref. de Gh. Macarie, București, Minerva 1973, p. 83).

zează jocul merg cu *hojrānu* din casă în casă... textul era în limba rusă“ [sic]⁸.

Colindatul copiilor cu formule de felicitare de „Moş Ajun“ nu este specific Moldovei și se întâlnește numai izolat în localitățile din sudul Moldovei: Hîrja (com. Oituz), Podu Turcului, Preluci (com. Agaș), jud. Bacău; Costache Negri, Smulți, Tudor Vladimirescu: *nețelás*, jud Galați; Stăniște, jud. Vaslui; Bogza (com. Silhlea), Bordeasca Veche (com. Tătărani): *négála* sau *nețeláus*, Maluri (com. Vulturu): *niteláusul*, Răstoaca (com. Milcovul): *nețelás*, Slimnic (com. Tîmboiești), jud. Vrancea.

Numele acestui obicei s-a format, probabil, pornind de la formula „Bună dimineața lui (la) Ajun“⁹. La Mărtinești, com. Tătărani, jud. Vrancea, daruș pe care îl primesc copiii se numește tot *nețeláus*. Dacă gazda nu iese repede, copiii zic: „Scoal-Marie din culcus / și ne dă un *nețeláus*“¹⁰.

Colindatul cu formulele de felicitare și urare este practicat mai cu seamă în dimineața Anului nou, cînd se merge cu *semănatul* sau cu *sorcova* (mai puțin). O formulă inedită se întâlnește la Ivesti, jud. Vaslui, unde copiii strigă înainte de răsăritul soarelui *hăi budihăi!* și recită o urare. Este posibil ca termenul *budihăi* să provină de la *bădie*, *hăi*, aşa cum și-l explică informatorul¹¹ dar nu este exclus să aibă legătură cu mascații numiți pe alocuri, *buduhăli*.

Copiii practică, în majoritatea satelor, colindatul propriu-zis, dar cetele nu cunosc forme de organizare ca cele ale flăcăilor. Copiii se constituie în grupuri mici, fie mixte („și bajetă și copkilili“ — Mușenița, jud. Suceava; „și băjét și băjéte“ — Straja, jud. Suceava), fie, deosebit, pe sexe („se fac crile de fete și crile de băieți“ — Vidra, jud. Vrancea), pe criterii de prietenie sau de rudenie.

Existența cetele numai de băieți reprezintă un stadiu intermediar între forma arhaică de colindat al flăcăilor (preluat în acest caz de băieți) și formele mai tîrzii de colindat pentru care nu există restricții (de sex, de vîrstă sau de stare socială).

Localitățile în care cetele sunt compuse numai (sau mai mult) din băieți sunt în special dintre cele în care acestea coexistă cu cetele de flăcăi și se colindă în ajunul Crăciunului: Fichitești (com. Podu Turcului), Orășa (com. Livezile), Pâncești (com. Sascut), Preluci (com. Agaș), jud. Bacău; Corni, Cudalbi, Drăgușeni, Grivița, Matca („de la o vreme umblă și fetele“), Pechea, Schela, Smîrdan, Tudor Vladimirescu, Umbrărești, jud. Galați; Băltăți, Hilița (Com. Costuleni), jud. Iași; Dulcești, Topolița (com. Grumăzești), jud. Neamț; Coșna (com. Dorna Candrenilor), jud. Suceava; Pogonești (com. Ivesti), jud. Vaslui; Bolotesti, Dragosloveni (com. Soveja), Dumbrava (com. Poiana Cristei), Slimnic (com. Tîmboiești), Tîmboiești, Tulnici, jud. Vrancea.

Colindatul numai de către fete se semnalează de regulă în satele în care obiceiul se leagă numai sau și de ajunul Anului nou: Buhoci, Hîrlești (com. Filipești), Scărișoara (com. Corbasca), Șendrești (com. Motoșeni), jud. Bacău;

⁸ Chestionar ASFI (i și d reprezintă: anchetă indirectă și, respectiv, anchetă directă).

⁹ A se vedea și etimologia propusă de V. Bogrea, în „Dacoromania“, III, 1923, p. 874.

¹⁰ Chestionar ASFI (Ds. 1818).

¹¹ Chestionar AFMBd (special).

Havîrna, Hudești, jud. Botoșani ; Bădeni (com. Scobinți), Berezlogi (com. Siretel), Boureni (com. Moțca), Budă (com. Lespezi), Buhalnița (com. Ceplenița), Deleni (com. Ciortești), Dobrovăt, Drăgușeni (com. Șcheia), Goiești (com. Lungani), Heleșteni, Mironneasa, Poiana de Sus (com. Tibana), Scobinți, Tansa, jud. Iași ; Agapia, Bălășești (com. Icușești), Bistricioara (com. Ceahlău), Cracăul Negru (com. Crăcăoani), Cuejdiu (com. Gîrcina), Ghelăiești (com. Bîrgăuanî), Gîrcina, Neagra (com. Tașca), Nemțișor (com. Vinători), Tîrpești (com. Petricani), Todireni (com. Stânița), Turturești (com. Girov), jud. Neamț ; Botești (com. Horodniceni), Capu Codrului (com. Păltinoasa), Horodniceni, Mihăiești (com. Horodniceni), Preutești, jud. Suceava ; Bereasa (com. Dănești), Bîrzești (com. Ștefan cel Mare), Bogdănești, Botești, Coroiești (com. Bogdănița), Dănești, Draxeni (Com. Rebricea), Gura Idrici (com. Roșiești), Izzer (com. Puiești), Laza, Măscurei (com. Pogana), Obrășenii (com. Voienești), Oltenești, Pădureni, Pîhnești (com. Arsura), Pușcași (com. Laza), Rafaila (com. Todirești), Rînceni (com. Berezeni), Rîșnița (com. Laza), Roșiești, Rusca (com. Pădureni), Săsova (com. Rebricea), Simila (com. Zorleni), Tăbălaiești (com. Bunceti — Averești), Todirești, Toporăști (com. Pungești), Tunsești (com. Bogdănița), Vetrișoaia, Vînători, Vișinari, (com. Bogdănești), Zorleni, jud. Vaslui.

Explicația reiese din unele precizări făcute de informatorii : „cu colindul numai fetele, iar băieșii cu uratul“ (Buhoci, jud. Bacău)¹², „colindă numai fetele, băieșii cu plugușorul“ (Cuejdiu, com. Gîrcina, jud. Neamț)¹³, „băieșii umblă cu steaua, iar fetele cu colinda“ (Bălușești, com. Icușești, jud. Neamț)¹⁴. Abandonarea unei tradiții care cerea ca anumite rituri să fie săvîrșite exclusiv de bărbați, cum pare a fi fost și colindatul, era posibilă numai prin slabirea funcției ritualice. Deoarece în Moldova cetele de flăcăi s-au profilat cu precădere pe alte forme de colindat, ca plugușorul sau teatrul folcloric, perpetuarea tradiției a fost preluată de fete și femei. Reminisențe ale unei restricții se pot recunoaște în păstrarea unității de sex, acolo unde coexistă cete de ambele sexe : „Fetili și duc di rîndu lor și băiești di rîndu lor“ (Botoșana, jud. Suceava)¹⁵. Cum cetele de colindătoare mai aveau de depășit o străveche superstiție, aceea că „partea femeiască aduce în casă nenoroc, săracie“ la început de an (Udești, jud. Suceava)¹⁶, „în zîua azunuluî di Crășun și di Bobotçazî nu și primești femeia în casă, ci zîssi cî nu-i gini... și viii bărbat, cî barbatu-i cu noroc“ (Baineț, com. Mușenița, jud. Suceava)¹⁷, adaptarea s-a făcut, pe alocuri, dând prioritate unor cete bărbătești : „Întăi și pornești plugu și pi urmî colinda. Așa-i obișeu la noi, di prima dată lasă și trăcăi o tură di băieț“ (Humosu, com. Siretel, jud. Iași)¹⁸.

Într-un foarte mare număr de localități colindă exclusiv cetele de copii, care merg, de obicei, din casă în casă : „După ce ies din școală nu mai umblă,

¹² Chestionar AFMBi.

¹³ Chestionar AFMBd (special).

¹⁴ Chestionar AFMBd.

¹⁵ AFMB, Mg. 76, I, 6.

¹⁶ AFC-44, p. 7–8.

¹⁷ AFMB, Mg. 323, I, 14.

¹⁸ AFMB, Mg. 87, I, 7.

că-s fete mari. Nici flăcăii“ (Drăgușeni, jud. Suceava)¹⁹, „Cari vrejé și mai dușé mai bătrîni, da era rușini“ (Corni, jud. Galați)²⁰.

Din majoritatea localităților din centrul Moldovei s-a răspuns că tineretul nu umblă cu colinda, acestea fiind, în majoritatea lor, sate în care colindă numai copiii și tiganii (dacă sănt), deci datina înregistrează un pronunțat regres.

Deși răspunsurile în care se neagă complet existența obiceiului sunt relativ puține, pentru că de multe ori se face confuzie cu alte forme de colindat (cu steaua, cu semănătul, cu uratul), în multe din aceste localități în care lipsesc cetele de tineri, obiceiul este foarte slab reprezentat. Si repertoriul este sărac, alcătuit numai din texte religioase, adesea degradate, învățate la școală sau la biserică. Există și mărturii care atestă introducerea recentă a obiceiului: „În comună nu se colindă... În urmă cu cîțiva ani am organizat un grup de colindători, majoritatea fete, introducînd în repertoriul său colinde din Ardeal și Banat. La ora actuală grupul nu mai există, nu se mai colindă, însă foarte mulți oameni din sat cunosc colindele“ (Buda, com. Lespezi, jud. Iași)²¹ sau dispariția lui: „obiceiul colindatului începe să dispara“ (Avrameni, jud. Botoșani); „în ultimul timp se răreste“ (Rediu, com. Răuseni, jud. Botoșani); „mai înrădăcinare în tradiția sătenilor sunt plugușorul și semănătul“ (Arborea, com. George Enescu, jud. Botoșani)²².

Tineretul colindă fie în cete mixte, fie în cete constituite pe sexe.

Cetele de fete mari nu mai colindă din casă în casă, fapt care reprezintă și el o atenuare a funcției ritualice primare, care se constată și în cazul ceteilor de oameni căsătoriți sau în colindatul cetei de flăcăi numai pe la fete. Fetele mari „mai merg de distracție“ (Sendrești, com. Motoșeni, jud. Bacău), „cele care îs mai sărace“ (Boureni, com. Moțea, jud. Iași), „umblau dar erau mascate“ (Poieni, com. Piatra Șoimului, jud. Neamț), „de obicei noaptea pentru a nu fi recunoscuți“ (Vetrișoaia, jud. Vaslui). Majoritatea ceteilor de fete mari colindă tot în ajunul Anului nou, dar mai trîzii decît cetele de fete „care n-au ieșit la joc“: „După și treșeu tătă băieți, tătă flăcăji, tătă bățâni, tăti dobili, tătă, tătă, tătă, ap-pi urmă vină colindăli la žam... Dă și feti vină, trii, și colindău pîn-și și mărita u“ (Mihăiești, com. Horodniceni, jud. Suceava)²³.

Colindatul ceteilor de fete (mici și mari) este mult mai răspîndit decît credea Tudor Pamfile: „Fetele nu umblă cu colindul. Nu se cade! Dar cîte odată și numai prin vecini, pornesc și ele“²⁴. Este, desigur, în extinderea colindatului practicat de fete și femei și un semn al evoluției — sau involuției — obiceiului în decursul a cei peste cincizeci de ani de la data apariției studiului citat. Cum însă Tudor Pamfile nu consemnează nici marea răspîndire a colindatului *numai* în ajunul Anului nou, însușindu-și opinia lui Simeon Florea Marian că „prin unele părți se umblă cu colindul și în seara de Sf. Vasile, dar aceasta se pare [subl. n.] că o fac mai ales copiii mici și cei sărmani“²⁵, este

¹⁹ Cuestionar AFMBI.

²⁰ Cuestionar AFMBd (special).

²¹ ASF, DS, 328, informația din anul 1966, provine de la Jacotă Corneliu, student.

²² Cuestionar ASFI.

²³ AFMB, Mg. 59, I, 10.

²⁴ Tudor Pamfile, *Crăciunul, studiu etnografic*, București, Socec și G. Sfetea, 1914, p. 48

²⁵ *Idem*, p. 39.

firesc să nege și colindatul cetelor de fete, adinc intrat în tradiția satelor în care se colindă de Anul nou.

Cetele de tineri pot fi și ele mixte, ignorându-se, și de această dată, restricția tradițională de constituire a grupului: „Uneori formează coruri și merg împreună“ (Căluți, jud. Bacău), „mărg cu băieți, cu feti, și maskazi. mărg cu droaja... sa skimosăc în tăti felurli“ (Pîrteștii de Sus, com. Cacica, jud. Suceava)²⁶.

Prezența cetei de flăcăi, care atestă o mai bună păstrare a obiceiului în formele sale originare, permite stabilirea unor arii mai conservatoare. Colindatul cetelor de flăcăi este atestat în localitățile: Adjudul Vechi, Fichișteți (com. Podu Turcului), Fundoaia (com. Huruișteți), Găiceana, Lespezi (com. Girleni), Viisoara (com. Tîrgu Trotuș), jud. Bacău; Avrămeni, Bălușeni, Bogdănești (com. Santa Mare), Brăiești, Breahuiești (com. Vlădeni), Broșcauți, Caraiman (com. Mihălășeni), Călărași, Corni, Cotîrgaci (com. Roma), Drislea (com. Trușești), Flămînzi, Hlipiceni, Leorda, Pădureni (com. Dobîrceni), Roma, Talpa (com. Mihăileni), Vlăsinești, jud. Botoșani; Barcea, Băltărești (com. Cozmești), Braniștea, Brăhăsești, Corod, Costache Negri, Cudalbi, Cuza Vodă (com. Slobozia Conachi), Foltești, Matca, Măstăcani, Munteni (oraș Tecuci), Poiana (com. Nicorești), Rediu, Slobozia Conachi, Smîrdan, Schela, Tudor Vladimirescu, Tulucești, Viile (com. Fîrtănești), Vîrlezi, Vlădești, jud. Galați; Buhalnița (com. Ceplenița), Cucuteni, Dolhești, Erbiceni, Miroslava, Totoiești (com. Erbiceni), Ursița (com. Mironeasa), jud. Iași; Boboiești (com. Pipirig), Boiștea (com. Petricani), Doljești, Lunca (com. Vînători), Neagra (com. Tașca), Petricani, Plăiesu (com. Timișești) Poiana Largului (com. Poiana Teiului), Talpa (com. Birgăuană), Topolița (com. Grumezești), Vînători, jud. Neamț; Arbore, Botoșana, Calafindești, Capu Codrului, (com. Păltinoasa), Călinești Vasilache (com. Dârmănești), Cornu Luncii, Drăgoiești, Dumbrăveni, Dorna Candrenilor, Iliștei, Lisaura (com. Ipotești), Liteni (com. Moara), Lucăcești (com. Drăgoiești), Măzănești (com. Drăgoiești), Mihoveni (com. Șcheia), Poiana Stampei, Trei Movile (com. Șcheia), Țibeni (com. Satu-Mare), Udești, Ulma, Zaharești (com. Stroiești), jud. Suceava; Berezeni, Ivesti, Lupești (com. Mălușteni), Pogonești (com. Ivesti), Polocin (com. Ivesti), Valea Grecului (com. Duda Epureni), jud. Vaslui; Biceștii de Sus (com. Dumitresți), Dumbrava (com. Poiana Cristei) Găgești (com. Bolotești,), Gura Calitei, Ivăncești (com. Bolotești), Jitia, Livezile (com. Vizantea Livezi), Maluri (com. Vulturu), Prisecani (com. Boghești), Pufesti, Putna (com. Bolotești,), Răcoasa, Răstoaca (com. Milcovul), Reghiu, Scînteia (com. Jariștea), Timboiești, Vulturu, jud. Vrancea.

Cele mai multe informații despre organizarea cetelor provin din județele Galați și Vrancea, dar și din cîteva localități din jud. Vaslui.

Numărul de cete variază între una „din flăcăii sa tului“ (Berezeni, jud. Vaslui) care poate reuni pînă la 60 de membri (Talpa, com. Mihăileni, jud. Botoșani) și chiar 12 cete (Ivesti, jud. Vaslui), în funcție de mărimea satului. Cetele se constituie, uneori, în funcție de vîrstă flăcăilor: la Bordeasca Veche (com. Tătăranu, jud. Vrancea), se fac trei cete: prima a flăcăilor mai în vîrstă,

²⁶ AFMB, Mg. 99, I, 7.

a doua de „mijlocii“ și o a treia de „începători“²⁷; la Vulturu (jud. Vrancea) este obligatoriu stagiul la ceata „de băieți“ pentru a intra „dî-acogâla la flăcăi“²⁸.

Un alt criteriu este cel teritorial, cetele constituindu-se în funcție de apartenența la un „cot“ sau „mahala“. Satul se împărtea în două (Adjudul Vechi, jud. Vrancea) sau „pe măhălăli“: Vutcăni, Mahalăua de Sus și Mahalăua Cûrții [boierești], la Ivesti, jud. Vaslui. Uneori această împărțire teritorială coincidea cu grupuri de populație de proveniență diferită și denumirea cetei reflectă această situație; la Bogza (com. Sihlea, jud. Vrancea), sint cete de *ungurén*²⁹ și *coján*³⁰. În general aceste cete nu aveau dreptul să depășească limitele sectorului, stabilită în prealabil. Dacă o altă ceată a colindat înainte, cei în drept nu mai erau primiți și li se spunea că altă ceată „a rupt cotu“ (Vulturu, jud. Vrancea). Alteori, în cazul cetei subdivizate în grupuri mai mici, care cintă alternativ, întovărășirea se făcea „pe glas potrivit“ (Răstoaca, com. Milcovul, jud. Vrancea), se alegeau „pări cînd și potriyă“ (Ivesti, jud. Vaslui). La Berezeni, jud. Vaslui, ceata (*cămărăștia*) era formată din zece persoane: „făcăm cîină scări“ a căte două persoane și colindam pîrind, ni rînduîem unu-o dată, unu-o dată“³¹. Uneori exista o ceată de rezervă, care venea în urma cetei de colindători, împreună cu zărâsu și dacă la gazde „nu le convenea ceata cari li-o dădă, zică amîndoi și etei“ (Ivesti, jud. Vaslui)³².

Pregătirile se începeau „cu trei — patru săptămîni înainte, pe rînd la fiecare“ (Răstoaca, com. Milcovul, jud. Vrancea), la o „odăie“ (Tulucești, jud. Galați), „la prăvălije“ (Bogza, com. Sihlea, jud. Vrancea), „sî adunau și la școală di colind“ (Ivesti, jud. Vaslui), „la claca di sumani oră la șăzători di feti“ (Berezeni, jud. Vaslui). La clăcile de bătut sumane „o șati sau două înșepă colinzili. Doi dădă la mină [băteau sumanele la leasă] până și și termina un colind. Cînd și înșepă altjii la rînd, alt colind... dacă avéi boala pî dinș, îi înșepă un colind mari și greu și dădă păn-și nu mai puté, curzé apa di pî dinș“ (Berezeni, jud. Vaslui)³³.

Dacă în ceea ce privește localitățile din sudul Moldovei, formele de organizare a cetei se încadrează într-o arie mai largă, „a Dunării de jos“, avind și unele aspecte comune cu Transilvania de sud, cetele de flăcăi colindători din județele Suceava și Botoșani cunosc forme mai laxe de constituire. În vreme ce în sud cetele de flăcăi nu mai sunt dublate decât de cele de copii, în județul Suceava, de pildă, la colindat participă, în afară de flăcăi, reprezentanți ai tuturor categoriilor de vîrstă și sex. Excepție fac unele sate cu populație ucraineană, în care colindă numai bărbații. Tot în unele sate de ucraineni colindatul implică obligativitatea de domeniu dreptului cutumiar. La Talpa (com. Mihăileni, jud. Botoșani), „dacă și ocolești o casă, însamnă cî atunci omu și poți întimpla să dea și-n judicati pî calfa respectivă. Poți și fiți cît di sărac, cît di kabur, po-și fiți nu știu cum, certat, român, ucrainean, indiferent“³⁴.

Mai trebuie precizat că organizarea cetei de flăcăi în Moldova este prilejuită nu numai de colindatul propriu-zis, ci și de celealte manifestări din

²⁷ Chestionar AFMBd.

²⁸ ASF, Mg. 217.

²⁹ AFMB, Mg. 151, II, 23.

³⁰ Chestionar AFMBd (special).

³¹ AFMB, Mg. 151, I, 20.

³² ASF, Mg. 5 (Ds. 3110).

cielul obiceiurilor de iarnă sau chiar de Paști (*vălăritul*). Cum statutul și rosturile acestor cete sint aproape identice cu cele ale cetei de colindători, având și acestea menirea de a face urări și felicitări, de a organiza jocurile și petrecerile de sărbători, în cele ce urmează ne vom referi în general, la ceata de flăcăi. Dacă s-ar ignora existența cetei care practică plugușorul sau teatrul popular, faptele ar apărea trunchiate și nesemnalarea lor ar putea crea impresia falsă că existența cetei de flăcăi în Moldova este sporadică și numai în spații restrinse.

Pentru denumirea cetei s-au înregistrat următorii termeni: *cămărășie* (Berezeni, jud. Vaslui), *cîrd* (Liteni, com. Moara, jud. Suceava), *cîrlă* (Vidra, jud. Vrancea), *hîrtă* (Bosanci, jud. Suceava), *malâncă*, *partiție* (jud. Suceava), *rînd* (Bilca, com. Coțofănești, jud. Bacău).

Conducătorul cetei, care de obicei strînge și banii, se numește *barișnic* (Potingeni, com. Movileni, jud. Iași), *beréză* (Rogojești, com. Mihăileni, jud. Botoșani), *beréznic* (Brodina, jud. Suceava), *câlfă* (jud. Botoșani, jud. Suceava), *cămărăș* (Smulți, Tulucești, jud. Galați), *vătăf* (Fundoaia, com. Huruiești, jud. Bacău; Răstoaca, com. Milcovul, Vulturul, jud. Vrancea), *zaráf* (Tudor Vladimirescu, jud. Galați; Ivesti, jud. Vaslui; Adjudu Vechi, Boro-deasca Veche, Maluri, com. Vulturul, jud. Vrancea). Alte denumiri pentru diverse responsabilități: *comorăș* — cel ce strînge banii (Vulturul, jud. Vrancea), *cel cu frigără* — care strînge carne (Ivesti, jud. Vaslui), *desăgár* (Arbore, jud. Suceava) și *tocmăș* — organizatorii horei (Heci, com. Lespezi, Humosu, com. Siretel, Tătărushi, jud. Iași).

Faptul că cetele de flăcăi din sud au, sau aveau, obligația de a colinda la fiecare casă, de obicei fără instrumente muzicale, indică, de asemenea, un stadiu mai arhaic față de spațiul nordic, unde flăcăii merg mai ales la fete, adesea însotiti de muzică, și la sfîrșitul colindatului joacă cu fetele sau femeile mai tinere din casă. Instrumentele muzicale folosite sunt: trișcă, fluiere, cimpoi, vioară (lăută, scripcă), cobză, tambal, „armónie“, acordéon, „trambetă“, „trîngiță“, clarinet, „frigón“, tobă, asociate diferit, dar cel mai adesea constituie în taraf sau fanfară.

În general colindele se cintă la fereastra și, uneori, la cererea gazdei, și în casă, restricții în această privință fiind semnalate doar la lipoveni, care colindă numai în casă, în fața icoanelor, „afară la ȣam noj nu colindăm“ (Todirești, jud. Iași)³³ și huțuli: „unele [colinde] se cintă numai afară, pe atât și nîngi, și trăznijasci, îs afară. Unili și-nuntru și afară“ (Brodina, jud. Suceava)³⁴.

În modul de execuție a colindelor s-au perpetuat atitudini care mai pot sugera solemnitatea oficiului unui rit: colindătorii se aşază în cerc (Adjudul Vechi, jud. Vrancea), „cap la cap“ (Ivesti, jud. Vaslui), se țin de umeri și se mișcă în ritmul muzicii (Bogdănești, com. Santa Mare, Călărași, jud. Botoșani) sau stau în cerc, aplăcați cu față la geam cuprinși de umeri (Cotu, com. Copălău, jud. Botoșani).

Colindatul flăcăilor este în strînsă legătură cu jocul de sărbători și are o pronunțată funcție prenupțială. Ceata trebuie să colinde la toate fetele mari „altfel, la bal, fetele nu joacă pînă ce flăcăii nu merg pe la ele cu partea“ (Lisaura, com. Ipotești, jud. Suceava), iar fetele au obligația să primească

³³ AFMB, Mg. 216, II, 38.

³⁴ AFMB, Mg. 322, I, 8.

colinda, în special cele „care ies prima dată la joc” (Buhańita, com. Ceplenița, jud. Iași). „Fetele care nu primesc cavalerii nu sunt duse la primele baluri sau sunt duse și lăsate la bal” (Broscăuți, jud. Botoșani). La jocul de Crăciun „sunt jucate toate fetele, de la începătoare pînă la stătute” (Tătărushi, jud. Iași), acum „sî segati fata la joc...cari-a scos-o la joc ari-on colac ca dî sănști, în numele lu cutare, c-a scos-o la joc” (Humosu, com. Siretel, jud. Iași). „Băieți tăți iera puș di vătafi ca sî li șoáși. Nu era vojî di Crașun sî stejî vo fati, pîntru cî plătești tăți” (Liteni, com. Moara, jud. Suceava).

La colindat și la horă se manifestau, prin convenții statornicite de tradiție, sentimentele și intențiile, în mod public. Această socializare a celor mai intime relații dintre membrii unei comunități marchează păstrarea unui comportament impus de mediul social închis al satului. La Tipilești, com. Popricani, jud. Iași, cînd „sî făsé Rusasca...a doya zî di Crășun, atuns sî batî colăși ...batajă [jocul] cu fata, Rusasca, o fașî acuma. Colacu sî je pîn-la Bobotăzî s-o batistî cu florî cusutî di fati. Colacu ăl ridice patru înș, arî doyușpi kilogrami. Cînd vini *Capra*, colacu-i pus pi masf și spuni a cuj îi, spuni părînî”³⁵. „Fetele dădî colac la flăcău cari avé plășeri, dragosti di dînsu. A doya zî merzéy la casa di joc sî trebuîe să facîm Rusascî la feti, pentru colac. Daci nu făséj Rusascî, tăt cișlézû nu mai avéi și ti dușî la fati. Începé primu călfă, viné fata cu batista și sî prindé cu flăcău, apoi a doylea flăcău kema alti fati și tot aşa pînî sî completa rîndu, cît erau ij. După s-o vinit tăti fetili, înșepé alti Rusascî, sî vijî alti fati, sî nu rămîji fărî Rusăștili făcuti” (Rînghiilești, com. Santa Mare, jud. Botoșani)³⁶.

Buna-cuvîntă, impusă și ea de tradiția mediului social, nu excludea unele atitudini tranșante de natură să stablească ierarhii ale valorilor: „dacă era colac mai prost sau fata era funigâsî, lăsa colacu în gard și-l găsește hărmănit di cîn” (Berezeni, jud. Vaslui)³⁷. Coacerea colacului, desigur un rit de inițiere al viitoarelor gospodine, devinea o probă ce trebuia trecută public, într-o adeverată competiție a destoinicie: [flăcăul] „il ducește la horă [colacul] și-l tăja felij și-l dedește la tăti fetili ca sî vadî cî colac esti. Cari era colacu bun, era fata lăudată di tot satu. Cari era mai potrivit, aşa...eh! Sî eli sî strădujău și facî colasă mai frumos, dacă-i tați-n horă!” (Tulucești, jud. Galați)³⁸.

Multe strigături de joc consemnează tradiția de a fi jucate absolut toate fetele, pentru contribuția lor la organizarea horei: „La Crăciun joacă colacul/La Paști joacă cozonacul/Peste an o joacă dracul”³⁹; „Joacă, fată, la Crăciun/Că pîn-la anu și-i distul” (Balș, oraș Tg. Frumos, jud. Iași)⁴⁰. În Liteni, com. Moara, jud. Suceava, unde jocul se desfășoară la petrecerea (bîre) organizată de cele două cete, o strigătură atestă și concurența între partii, care „se băteau totdeauna”: „La bîri la Zavanici/Șoac-o babî di sî

³⁵ ASF, Mg. 166.

³⁶ AFMB, Mg. 127, I, 5.

³⁷ Chestionar AFMBd (special).

³⁸ AFMB, Mg. 328, I, 14.

³⁹ *Folclor din Moldova*, vol. I, Mihai Costăchescu, *Cincoace populare românești*, ed. îngr. și stud. introd. de G. Ivănescu și V. Șerban, București, E.P.L., 1969, p. 155.

⁴⁰ ASF, Ds. 261.

strici/La béri la Cojocari/Fetili-s di gospodari/Si fișor ca niști flor⁴¹. Si plugușoarele amintesc, uneori, acest complex de relații între tineri la sărbătorile de iarnă: „Ai o fată frumușică/Am jucat-o de Crăciun/Si-am promis că vin s-o ur“ (Tirzii, com. Oltenești, jud. Vaslui)⁴².

Tot la jocul de Crăciun se face *ocheala*: „Tînărul care dorește să se însoare, ochește o fată care-i place, o invită la dans... îi face o vizită de Anul nou, iar la Bobotează se trimite staroste“ (Satu Nou, com. Belești, jud. Iași)⁴³. Pînă și accidentele au, în aceste ocazii, semnificații matrimoniale: „cîini cadi în joc la Crășun și căsătorești“ (Siretel, jud. Iași)⁴⁴.

Petrecerile organizate de ceata de flăcăi colindători nu sunt generalizate în Moldova și nu au amploarea celor din Transilvania. În afara jocului care se face la sărbătorile de iarnă, flăcăii mai petrec „la cămărăș acasă sau unde se făcău clăcile“ (Berezeni, jud. Vaslui), la calfă (Călinești-Vasilache, com. Dărmănești, jud. Suceava), „la o casă unde se numără banii, se frige carneag, băgă o gălgătă de vin, ieși cu gospodarul“ (Bordeasca Veche, com. Tătărani, jud. Vrancea), la crîșmă (Bogza, com. Sihlea, jud. Vrancea). Singurele localități unde se semnalează petreceri cu joc la care participă și fete, însoțite de cineva din familie, sunt cele cu populație de origine transilvăniană⁴⁵, unde se face *bére* (Berchișești, com. Drăgoiești, jud. Suceava, Liteni, com. Moara, Lucăcești, com. Drăgoiești, Plătinoasa, jud. Suceava). La Tătărani, jud. Iași, unde, de asemenea, sunt coloniști transilvăneni, invitarea fetelor „la țemant cu colac“, se face foarte protocolar, de către mai multe grupuri de flăcăi, care rostesc o orație pentru solemnizarea momentului: „Ni-o trimes flăcăii satului/Un copilaș, doi, și avet,/Mîni, la noj la horă și-l trimitem/C-un pahar de bautură/C-un scaun de șazatură/Cu dumneagăastră dimpreună/Si cu multă vojă bună“⁴⁶. La petrecere, mama fetei dădea „plata pe un an pentru jucatul fetelor“ (înainte colac, fructe, dulciuri, acum bani). Obiceiul acesta este apropiat de cel descris de Gh. Reteganul, din Căianul Mic, unde orația este astfel formulată: „Cinstită gazdă, cinstită găzdoaie/Noi pe laiță ne-am pus/Si cuvintele nu le-am spus/Noi pe laiță ne-am aşezat/Si cuvintele nu le-am dat/Aveți un copil sau doi/Sau căi v-a rînduit Dumnezeu/Cu numele.../Mîine dimineață frumos să se gătească/Si la a noastră bere să călătorescă/La un pahar de băutură/Si mai multă voie bună/Cu tineretul satului de-a-mpreună/Fațeti bine și iertați/C-așa-i vîrstă din copilărie/Nu știm grăi în vremuri de omenie“⁴⁷.

Cele mai multe dintre faptele citate, în legătură cu cetele de flăcăi și rolul lor în viața satului în perioada sărbătorilor de iarnă, sunt relatate de adulți, care au putut urmări evoluția obiceiurilor de-a lungul a cel puțin două, trei decenii. Atât informațiile culese, cât și observația directă, duc la concluzia că tocmai obiceiurile practicate de tineret au fost cel mai puternic afectate

⁴¹ Cuestionar AFMBd (special).

⁴² Cuestionar AFMBi.

⁴³ ASF, Ds. 394.

⁴⁴ Cuestionar AFMBd (special).

⁴⁵ Pentru studiu cetelor de feciori a se vedea Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, Dacia, 1977.

⁴⁶ ASF, Ds. 315 și Ds. 754.

⁴⁷ Gh. Reteganul, *Jocul de Crăciun al tineretului la Căianul Mic (Somes)*, în „Sociologie românească“, III 1938, nr. 10–21, p. 545–548.

de profundele mutații economice și socio-culturale care s-au produs în viața satului în ultimele trei decenii. Gradul mare de receptivitate a vîrstei tinere, generalizarea învățămîntului, dislocarea masivă a tinerilor din mediul rural prin încadrarea în alte sectoare de activitate decît cele tradiționale, largă accesibilitate la formele cele mai evolute ale culturii au zdruncinat puternic rînduielile microstructurilor sășești. La Adjudu Vechi, jud. Vrancea, nu s-au mai organizat cete de flăcăi „cam de la al doilea război“, la Berezeni, jud. Vaslui, ultima ceată organizată a colindat în anul 1965, iar de atunci „să string cîte un băjet, doi, trii“. Cel mai adesea, cetelor de flăcăi li se substituie cele de tineret școlar sau de tineri reveniți ocazional în sat. În aceste condiții, este firească estomparea rosturilor cetei și degradarea repertoriului: „Acu copiîi le mai surtează [colindele], da-i lașî așa, ce să le fae?“ (Bordeasca Veche, com. Tătărani, jud. Vrancea)⁴⁸.

În peste 150 de sate s-a răspuns că oamenii căsătoriți nu merg cu colinda, de obicei acolo unde colindă numai copiii sau numai cetele de flăcăi. În unele localități oamenii căsătoriți merg sporadic: „rareori și la puține case“ (Prisecani, com. Boghești, jud. Vrancea), „în cazuri rare“ (Pădureni, com. Jariștea, jud. Vrancea), „cînd je la ureki lulçaga neamțului, sî-mbatî“ (Mera, jud. Vrancea), „fini pi la naș, la părinț — insurățăji. În sara șeja fiicari țigan sta la casa lui. Ti duș după nézu noptîi“ (Berezeni, jud. Vaslui)⁴⁹.

În satele în care colindatul nu este practicat exclusiv de anumite grupuri, merg și oamenii căsătoriți, fie numai femei, fie numai bărbați, dar cel mai adesea grupuri de familii. Participarea tuturor categoriilor de vîrstă și sex se face respectînd criteriile de diferențiere a cetelor. Diferitele generații colindă la ore diferite: „Copiîi di la ora cînc [seara], vrîsta di la sînspi-dogîzăc di anî di la ora noșîi, iar a trija vrîstî di la zećî-unșpi noaptęa“ (Siretel, jud. Iași), iar funcțiile dominante ale obiceiului variază și ele după vîrstă cetei: „copiîi din casă în casă, flăcăii la fete, oamenii în vîrstă la rude“ (Brăești, jud. Botoșani). În timp ce copiii sunt tentați mai mult de daruri („cîei miș merg de-a gologânulu, de-a mérilor“), iar în colindatul flăcăilor precumpăniatoare a devenit funcția premaritală, pentru adulții colindatul este un prilej de consolidare a relațiilor de înrudire: „hai, la cutari: la finu say la nașu say la copilu mey...undi a i plăceri“ (Leorda, jud. Botoșani), „la frăț“, „pi la nînașu-so, pi la cumătru“, la „unkeș“ sau de bună vecinătate: „la vešinî“, „la megiș“. Cetele de maturi se constituie spontan: „mărg cîti doi, trii, la o casă. Di la casa șiia sa-mbrac-așiă și mărg cu șișalală la altă casă, ... iii dintri iii, la fiicari casă măñinci, bey, stau la masă“ (Pirteștii de Sus, com. Cacica, jud. Suceava)⁵⁰, iar colinda este pretext pentru petrecerea în comun a zilelor festive: „mai colindî, spun polojâni, palavri di rîs, sagujesc, rîdém, grajim, tăt na, ea și nu sim acasă“ (Șcheia, jud. Suceava)⁵¹.

Deoarece colindatul adulților este condiționat de perindarea cetelor de copii și tineri, pe care trebuie să-i primească, „gospodarii“ colindă de obicei după miezul noptii sau chiar în zilele următoare: „Căsătoriîi merg după ei

⁴⁸ Chestionar AFMB d (special).

⁴⁹ Chestionar AFMB d (special).

⁵⁰ AFMB, Mg. 99, I, 7.

⁵¹ AFMB, Mg. 93, I, 9.

termini di umblat copii iștia mič cu colinda, apă pîrormi încuji uşa și să duc ajiştia bătrîn” (Moara, jud. Suceava)⁵².

De multe ori și la adulții, ca și la copii sau tineri, funcționează diviziunea pe sexe în practicarea colindatului în ajunul Anului nou, în funcție de opțiunea pentru plugușor sau colindă: „femeile cu colinda și bărbații cu plugușorul, cu doba” (Traian, com. Zănești, jud. Neamț).

Obiectele pe care colindătorii le poartă cu ei (uneori nu poartă nimic) sunt, în majoritatea cazurilor, utilitare: traistă, trăistuță, sacosă, plasă pentru colaci și alte daruri, bețe în care își pun colăcelui sau covrigii, cîrjă de fier pentru carne (Ivești, jud. Vaslui) sau bețe, ciomege pentru a se apăra de ciuni. Poate sub influența elementelor dramatice ale plugușorului, colindătorii au preluat din recuzita acestuia clopotul, clopoțelul, talanca pe care le sună în timp ce cîntă colinda. Numai în mod izolat colindătorii mai poartă obiecte cu semnificație ritualică: busuioc (Boureni, com. Moțca, jud. Iași, Birzești, com. Ștefan cel Mare, jud. Vaslui), clopot cu busuioc (Poiana Mărului, com. Ceplenița, Mogoșești—Siret, jud. Iași) sau cruce (huțulii din Lupeina, com. Ulma, jud. Suceava).

În legătură cu data la care se colindă în Moldova s-a săvîrșit adeseori eroarea pe care o constată O. Birlea: „Necunoașterea obiceiului a generat prejudecata că acesta ar fi similar pe întreaga aria”⁵³. Astfel, I. G. Sbiera afirma, pe baza informațiilor pe care le deținea, probabil din nordul Moldovei, că, fără îndoială, „colinde propriu-zise se cîntă numai seara în ajunul Crăciunului și seara în ziua de Crăciun”⁵⁴.

Deoarece colindatul în ajunul Crăciunului este cel mai frecvent în spațiul românesc, informațiile despre practicarea sa la alte date au putut fi considerate accidentale și prea puțin semnificative. Colindatul din ajunul Anului nou, chiar atunci cînd era luat în discuție, era considerat că extindere a celui din ajunul Crăciunului, a cărui existență nu era pusă la îndoială (S. Fl. Marian, Tudor Pamfile ș.a.), deși s-au consemnat și opinii opuse, rezultate din cunoașterea limitată a obiceiului, întocmai ca în polemica pentru termenii *colind* sau *colindă*. Gh. Ghibănescu, cu îndreptățită nedumerire, constată că „Există pe unele locuri obiceiul de a umbla cu colindele și [subl. n] spre Crăciun”, pentru că „înspre Huși de unde săint, nu există acest obicei”⁵⁵. Nu trebuie dedus că în această zonă nu există colindă propriu-zisă ci că ea este practicată de Anul nou, așa cum o atestă numeroase alte mărturii.

Deși există răspunsuri chiar la Chestionarul lui B. P. Hasdeu că obiceiul colindatului s-ar practica în unele localități din Moldova începînd cu ajunul Crăciunului și pînă de Bobotează sau Sf. Ioan, trebuie precizat că numai colindatul cu steaua se poate extinde în toată această perioadă. Este drept, însă, că, cu cît funcția ritualică a obiceiului slăbește, impunîndu-se funcția de felicitare (reciprocă), data colindatului devine tot mai puțin importantă: „Dacă ieș, m-am dus la unu în sara asta, apă ieș vini mîni sari say...cînd s-aduși el aminti, pîn-la Bobotgazî” (Moara, jud. Suceava).

⁵² AFMB, Mg. 122, I, 13

⁵³ Ovidiu Birlea, *op. cit.*, p. 247.

⁵⁴ I. G. Sbiera, *Despre însemnînța refrenului de „o Lere Doamne“ din colindele române, despre timpul ivirii și despre însemnătatea lor*, în „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina“, I, 1865, p. 111.

⁵⁵ Gh. Ghibănescu, *Plugușorul*, în „Analele literare“, II, 1888, nr. 1, p. 30–31.

În funcție de dată, situațiile tipice de colindat sunt următoarele :

- numai în ajunul Crăciunului ;
- în zilele Crăciunului (25—26 decembrie), care poate fi considerat ca o prelungire a celui din ajun ;
- numai în ajunul Anului nou ;
- și în ajunul Crăciunului și în ajunul Anului nou ;
- în toate trei ajunuri (Crăciun, Anul nou și Bobotează). Sporadic se mai colindă și în ajunul zilei de Sf. Ion, dar numai la cei cu numele Ion (Măzănești, Bosanci, Vatra Moldoviței, jud. Suceava).

Colindatul în zilele de 25, 26 și chiar 27 decembrie este răspândit mai mult în județele Botoșani și Suceava, în localitățile unde sunt atestate și cetele de oameni căsătoriți. Așa cum s-a arătat, obligația de a primi colindătorii din ajunul Crăciunului determină și decalajul de ore sau chiar de zile. Această eşalonare a ceteilor de diferite vîrste a dus la prelungirea colindatului cu una, două sau trei zile. Deoarece colindatul ceteilor de gospodari se asociază cu petreceri prelungite, o altă cauză a schimbării de dată ar consta în măsurile impuse de biserică : „La noi și colinda tot di ažun sara, așa cî în ziua di Crăšun, în loc să margi lumja la biserică, colinda, umbla beț pi su-garduri și, mă rog, era késtij dî-astja, așa cî preotu o skimbat sistemul ăsta di colindă...” (Bosanci, jud. Suceava)⁵⁶.

O discuție specială comportă colindatul din ajunul Anului nou. Răspunsurile la Chestionarul lui B. P. Hasdeu semnalează colindatul de Anul nou în județele din Moldova, dar și în Muntenia (Brăila, Buzău, Dolj, Ialomița, Muscel, Olt, Prahova, Teleorman) și Transilvania (Făgăraș). Atestările ale colindatului în ajunul Anului nou mai există sporadic pentru Muscel, Ialomița și pentru Transilvania. Foarte rar se precizează dacă această formă de colindat coexistă cu cea din ajunul Crăciunului și în ce măsură faptele se înscriu într-o arie mai mare, unitară din acest punct de vedere. Pentru Moldova se poate afirma că există o arie destul de întinsă (cf. harta) în care colindatul propriu-zis se practică exclusiv în ajunul Anului nou. Uncle răspunsuri precizează chiar că la Crăciun se umblă cu steaua și numai la Anul nou se colindă (Migla, com. Negri, jud. Bacău ; Izvoare, com. Bahna, jud. Neamț ; Blăgești, Docani, com. Vinderei, Oltenești, jud. Vaslui) sau că unele gazde nu vor să primească colinda la Crăciun : „Ce veniți acum cu colinda, nerușinăților, veniți de Anul nou, atunci vă dau colaci !“ (Valea Oilor, com. Bălțați, jud. Iași)⁵⁷. Precizarea se face uneori cu conștiința că ar fi o abatere de la regula generală a colindatului de Crăciun : „La Anul nou, deși de regulă se umblă la Crăciun“ (Boțești, jud. Vaslui)⁵⁸.

Pentru localitățile în care se colindă și de Crăciun și de Anul nou se poate emite ipoteza că s-a extins obiceiul de la una din date spre celălaltă. Nu excludem posibilitatea că în anumite zone de contact extinderea să se fi făcut dinspre Crăciun spre Anul nou, dar cert este că, în multe locuri, tradițional a fost colindatul de Anul nou, cel de Crăciun fiind mai slab reprezentat, introdus mai recent : „Mai mult în ajunul Anului nou. Și la Crăciun, mai puțin“ (Brătila, com. Helegiu, jud. Bacău) ; „Mai mult se umblă la Anul nou“

⁵⁶ AFMB, Mg. 163, I, 2—3.

⁵⁷ Chestionar ASFI.

⁵⁸ Chestionar AFMBi.

(Huțani, com. Vlădeni, jud. Botoșani); „După cel de al doilea război mondial s-a introdus și aici obiceiul de a colinda în ajunul Crăciunului” (Tibana, jud. Iași); „Înainti vremi să imbla numă la Anu nou. Amu, [în 1971] dî vro ze că an și să imblă și la Crăciun, căr mai mult ca la Anu nou” (Șoldănești, oraș Fălticeni, jud. Suceava)⁵⁹.

O încercare de a explica acest fenomen fără a deține concluziile privitoare la repertoriul de colinde din Moldova și eventuala lor diferențiere în funcție de data la care se practică, n-ar fi deplin întemeiată. Totuși, se poate considera că obiceiul colindatului în formele străvechi era o manifestare legată de începutul de an. Modificările de calendar și influența creștinismului au acționat pe de o parte asupra datei colindatului și pe de altă parte asupra repertoriului de colinde. În diferite arii s-au conservat mai bine diferite elemente arhaice. În timp ce în anumite zone influența bisericii s-a manifestat prin fixarea colindatului de Crăciun (supraviețuind totuși colindele laice), în Moldova creștinismul a acționat mai puternic asupra textelor, obiceiul menținându-se la început de an.

Urmărirea celor două aspecte esențiale ale obiceiului (organizarea ceteilor și data la care se colindă) a pus în lumină, în primul rînd, o strânsă interdependență a faptelor, care, deși au fost descrise separate, au fost în mod constant corelate. Numai privite sinoptic, compoziția ceteilor, diferențierea lor pe vîrstă și sexe, data la care se colindă, funcția obiceiului și chiar repertoriul, în intercondiționarea lor reciprocă și în repartiția lor geografică, pot oferi o rezultantă, care este imaginea obiceiului. Dîncolo de marea diversitate a faptelor, se configerează, în Moldova, o arie sudică, poate de tranziție între Muntenia și Moldova, cu particularități specifice zonei Dunării de jos, în care colindatul are caractere mai arhaice (cete de flăcăi riguroș organizează colindă pe la toate casele, repertoriu laic, interpretare antifonică) și o arie nordică, similară din multe puncte de vedere cu Maramureșul și Oașul (cete mixte, neorganizate, diferențiate numai după vîrstă, care cojindă preferențial și au un repertoriu preponderent apocrif), prezintând și elemente comune cu obiceiul la ucraineni. Între cele două arii cu forme de colindat bine individualizate și bine păstrate în tradiție, ambele de natură să înfătuze îndoiala cu privire la existența colindei în Moldova, este o zonă centrală, cu formele cele mai absolute, cu localități în care obiceiul lipsește cu desăvîrșire sau este sporadic (situație la care s-a ajuns fie prin abandonarea treptată a obiceiului, fie prin reintroducerea sa recentă). Aici sunt total absente cetele bărbătești, se colindă și în, sau numai în, ajunul Anului nou, cînd cetele sunt formate exclusiv din fete și femei, iar repertoriul este sărac, lîvresc. Probabil că nu întîmplător această arie coincide cu cea de maximă frecvență și varietate a formelor de teatru popular.

Colindatul în ajunul Anului nou, cu o funcție augurală deci, atestat într-un spațiu larg, se impune ca un aspect specific Moldovei. Cu privire la cetele de flăcăi din Moldova, se poate conchide că ele nu au amplioarea și importanța celor din Transilvania, dar că nu se poate nega existența lor, că de multe ori se constituie în vederea realizării altor forme de colindat și că rolul lor esențial este organizarea jocului de sărbători, cu tot cortegiul de implicații sociale.

⁵⁹ Chestionar AFMBd.

Apartenența religioasă sau etnică și mișcările de populație ridică probleme speciale în studierea colindatului în Moldova. În urma anchetelor speciale în localitățile cu locuitori huțuli, lipoveni, ruteni s-a putut constata că la populația de origine slavă obiceiul este mai bine conservat și mai încărcat de semnificații. La această stare de lucruri a contribuit, desigur, și izolarea acestor grupuri etnice. Fie ca rezultat al apartenenței la religia catolică, fie ca urmare a influenței exercitate de către catolici asupra ortodocșilor, în foarte multe sate repertoriul de colinde este exclusiv religios, unele provenind chiar din cărțile de cult. Mai puțin tolerantă decât biserică ortodoxă și mai insistență în propovăduirea dogmei sale, biserică catolică a reușit să stăpânească orice manifestare necanonica. Chiar unele secte ale cultului ortodox, cum ar fi „Oastea Domnului”, în satele în care au mai mulți adepti, au reușit să impună între colinde aşa-zisele „cîntece ostășesti”. Adăugind și focarele de cultură religioasă care au fost centrele mănăstirești din Moldova, se pot formula cîteva ipoteze privind faptul că în Moldova, pe arii destul de întinse nu circulă decât colinde religioase.

Așezarea pe teritoriul Moldovei a unor locuitori veniți din Transilvania sau din Muntenia a adus în ciclul obiceiurilor de iarnă o serie de elemente specifice zonelor din care aceștia proveneau. Cităm doar cîteva elemente transilvănești: colinda *Mindru cînt-on cerb în codru* (prezentă pe valea Șomuzului Mare) circulă în numeroase localități din județele Maramureș și Bistrița-Năsăud. Petrecerea de Crăciun (*berea*), cu joc, la care fetele vin cu părinții și aduc colac, frecvent organizată de cetele de feciori din Transilvania, este intrată în tradiție doar în cîteva sate din jud. Suceava și Tătăruși, jud. Iași. O formă originală de adaptare a unui obicei specific transilvănean, „mulțamita colacului”, la maniera de prezentare a obiceiurilor moldovenești de Anul nou s-a consemnat la Pîrtești de Jos, jud. Suceava. „Mulțamita”, care se spune în Transilvania sub formă de orație, la Pîrtești de Jos se strigă pe muzică întocmai ca textele jocurilor dramatice, fiind, de fapt, atașată acestora.

În județele sudice ale Moldovei se pot urmări infiltrăriile de elemente muntenești, păstrate de locuitorii care le-au adus cu ei. Un exemplu tipic de insulă muntenească îl constituie populația de origine rucăreană de la Soveja, jud. Vrancea, care a păstrat în repertoriul de colinde piese ca *Prin cel verde vișinel*, *La lină fintină și Supt aripa cerului*, toate aduse din locurile sale de baștină. Tot prin stabilirea unor locuitori de dincolo de Milcov, în satele comunelor Ivesti sau Berezeni din jud. Vaslui, se explică și prezența colindei laice aici. La Berezeni, de exemplu, osmoză între obiceiul local și cel munteneșt s-a petrecut prin păstrarea datei la care colindă moldovenii în această zonă (ajunul Anului nou) și asimilarea noului repertoriu laic.

În sfîrșit, o concluzie cu caracter mai general ar fi că cercetarea de teren este încă necesară și eficientă.

LISTA DE CORESPONDENȚĂ ÎNTRU LOCALITĂȚI ȘI NUMĂRUL CARTOGRAFIC

JUDEȚUL SUCEAVA

1. Șaru Dornei
2. Panaaci

3. Dorna Arini
4. Poiana Stampei
5. Dorna Candrenilor
6. Cîrlibaba

7. Moldova-Sulița
8. Ulma
9. Straja
10. Putna
11. Vicovu de Jos
12. Gălănești
13. Frătăuții Noi
14. Sucevița
15. Moldovița
16. Varta Moldoviței
17. Cimpulung Moldovenesc
18. Stulpicani
19. Frasin
20. Mănăstirea Humorului
21. Gura Humorului
22. Păltinoasa
23. Pîrtești de Jos
24. Cacica
25. Cajvana
26. Arbore
27. Satu Mare
28. Calafindești
29. Ciprian Porumbescu
30. Stroiești
31. Ipotești
32. Dumbrăveni
33. Drăgoiești
34. Horodniceni
35. Cornu Luncii
36. Fălticeni
37. Bogdănești
38. Preutești
39. Drăgușeni
40. Forăști
41. Dolhești
42. Dolhasca

JUDEȚUL BOTOȘANI

43. Corni
44. Curtești
45. Vlădeni
46. Leorda
47. Mihăileni
48. Hilișeu-Horia
49. Suharău
50. Hludești
51. Darabani
52. Havîrna
53. George Enescu
54. Cordăreni
55. Mihălășeni
56. Dingeni
57. Dobîrceni
58. Unțeni
59. Bălușeni
60. Copălău
61. Frumușica

JUDEȚUL IAȘI

62. Plugari
63. Coarnele Caprei
64. Focuri
65. Probota
66. Belcești
67. Erbiceni
68. Bălțați
69. Lungani
70. Voinești
71. Prisăcani
72. Costuleni
73. Schitu Duca
74. Gorban
75. Dolhești
76. Ciortești
77. Dobrovăț
78. Scînteia
79. Scheia
80. Ipatele
81. Mironeasa
82. Tibănești
83. Tansa
84. Dagila
85. Tibana
86. Sinești
87. Butea
88. Mircești
89. Hălăucești
90. Al. I. Cuza
91. Tîrgu Frumos
92. Heleșteni
93. Miroslăvești
94. Ruginoasa
95. Cucuteni
96. Cotnari
97. Ceplenița
98. Ilirlău
99. Deleni
100. Siretel
101. Lespezi
102. Valea Seacă
103. Moțca

JUDEȚUL NEAMȚ

104. Timișești
105. Brusturi-Drăgănești
106. Vinători-Neamț
107. Petricani
108. Urecheni
109. Păstrăveni
110. Grumăzești
111. Crăcăoani
112. Bălțătești
113. Agapia
114. Borca
115. Poiana Teiului
116. Vișoara
117. Gircina

118. Ștefan cel Mare
 119. Dragomirești
 120. Bîrgăuani
 121. Girov
 122. Dumbrava Roșie
 123. Piatra Șoimului
 124. Roznov
 125. Zănești
 126. Rediu
 127. Cindești
 128. Costișa
 129. Bahna
 130. Secuieni
 131. Trifești
 132. Făurei
 133. Dulcești
 134. Boțești
 135. Gherăești
 136. Doljești
 137. Stănița
 138. Sagna
 139. Ion Creangă
 140. Icușești
 141. Oniceni
169. Alexandru Vlahuță
 170. Bogdănița
 171. Costești
 172. Gherghești
 173. Bogdana
 174. Voinești
 175. Laza
 176. Ivănești
 177. Pungești
 178. Delești
 179. Ștefan cel Mare
 180. Zăpodeni
 181. Osești
 182. Gîrceni
 183. Băcești
 184. Dumești
 185. Todirești
 186. Negrești
 187. Vulturești
 188. Rebricea
 189. Dănești
 190. Boțești
 191. Bunești-Averești
 192. Arsura
 193. Drînceni

JUDEȚUL BACĂU

142. Roșiori
 143. Plopana
 144. Secuieni
 145. Ungureni
 146. Oncești
 147. Buhoci
 148. Negri
 149. Filipești
 150. Berești-Bistrița
 151. Hemeiuș
 152. Luizi-Călugăra
 153. Strugari
 154. Pirjol
 155. Solonț
 156. Ghimeș-Făget
 157. Berești-Tazlău
 158. Berzunți
 159. Birsănești
 160. Iliegiu
 161. Corbasca
 162. Motoșeni
 163. Glăvănești
194. Duda-Epureni
 195. Tătărani
 196. Tanacu
 197. Muntenii de Jos
 198. Oltenești
 199. Pădureni
 200. Stănești
 201. Dimitrie Cantemir
 202. Roșiești
 203. Vetișoala
 204. Berezeni
 205. Vișoara
 206. Șuletea
 207. Fâlcu
 208. Grivița
 209. Vinderei
 210. Mălușteni

JUDEȚUL GALAȚI

211. Bălăbănești
 212. Berești-Meria
 213. Cerpești
 214. Suceveni
 215. Corni
 216. Vlădești

JUDEȚUL VASLUI

164. Pogana
 165. Perieni
 166. Zorleni
 167. Băcani
 168. Puiești

JUDEȚUL VRANCEA

217. Tătăranu
 218. Jariștea

QUELQUES ASPECTS DU NOËL EN MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Le travail est fondé sur des données inédites recueillies au cours d'une quinzaine d'années et il se propose de démontrer qu'en Moldavie aussi la coutume de chanter des Noëls, insuffisamment étudiée jusqu'à présent, est profondément enracinée dans la tradition et bien représentée dans l'actualité.

En partant de deux aspects principaux, l'organisation des groupes de chanteurs des Noëls et la date à laquelle a lieu cette coutume, on a conclu à l'existence d'une aire méridionale, de transition entre la Valachie et la Moldavie, qui présente les caractères les plus archaïques ; d'une aire septentrionale, où l'habitude des voeux s'est imposée au détriment du rituel, la coutume y étant très semblable à celle de Maramureş et du Nord de la Transylvanie ; d'une zone centrale où la coutume est mal représentée, étant remplacée par d'autres formes de Noëls („pluguşorul“ et le théâtre folklorique).

On a relevé aussi quelques aspects concernant certaines groupes ethniques et religieux, les déplacements démographiques en partant de la Transylvanie et de la Valachie vers la Moldavie.

Une caractéristique proprement moldave c'est la coutume des cantiques chantés à la veille du Nouvel An, constamment attestée dans une aire très large, et dont l'origine remonte, probablement, à son caractère augural.